

УДК: 658.1

DOI: 10.31732/2663-2209-2025-77-80-88

ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ОСОБИСТОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Світлана Плетенецька¹, Захар Біблій²

¹Кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та фінансів, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: SvitlanaPM@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2695-0712>

²Аспірант, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: BiblyiZV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6728-2980>

FUNCTIONING OF THE PERSONAL INSURANCE MARKET IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

Svitlana Pletenetska¹, Zakhar Biblyi²

¹Ph.D., Associate professor, Associate professor of Economics and Finance Department, KROK University, Kyiv, Ukraine, e-mail: SvitlanaPM@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2695-0712>

²PhD student, KROK University, Kyiv, Ukraine, e-mail: BiblyiZV@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-6728-2980>

Анотація. У статті досліджено історичну ретроспективу становлення вітчизняного ринку страхування. Дослідженням встановлено основні 4 етапи розвитку: перший етап екстенсивного розвитку, другий етап структурних змін, третій етап посилення участі держави та крайній четвертий етап стійкості до нестабільних умов. Це зумовило актуальність подальшого дослідження особливостей функціонування особистих видів страхування в умовах війни в Україні та формування цілей статті. Визначено основні групи ризиків, під дією яких формується сучасне функціонування ринку страхування, зокрема, глобальні, макро- та мікроекономічні, фінансові та комерційні ризики. Проаналізовано проникнення страхування в Україні та визначено його рівень одним з найнижчих у світі. Оцінено основні види страхування за обсягом страхових премій та причини зростання обсягів автотранспортного страхування у 2022 році, що відобразилося у різкому підвищенню попиту на поліси «Зелена карта» в зв'язку з масовим виїздом українців закордон. Крім цього, зростанню об'ємів ринку особистих видів страхування посприяло не тільки зростання побоювань за своє здоров'я внаслідок пандемії Covid-19, але й формування в Україні своєрідної культури піклування роботодавців про своїх співробітників через забезпечення полісами добровільного медичного страхування. Охарактеризовано виклики з якими стикається ринок особистого страхування, зокрема, досліджено покриття воєнних ризиків по договорах страхування особистих видів. Дослідження показало, що покриття воєнних ризиків для цивільних осіб з деякими обмеженнями покривається по таких видах особистого страхування, як добровільне медичне страхування та страхування від нещасного випадку, та не покривається по програмах страхування життя чи туристичному медичному страхуванню. В процесі дослідження теоретичних та практичних результатів виявлено проблему відсутності покриття воєнних ризиків при особистому страхуванні для учасників бойових дій. Це потребує як нормативного врегулювання, так і практики впровадження нових страхових продуктів страховиками.

Ключові слова: страхування, страхові компанії, проникнення страхування, особисті види страхування, воєнні ризики.

Формул: 0, рис.: 6, табл. 1, бібл.: 16

Abstract. The article examines the historical retrospective of the formation of the domestic insurance market. The study establishes the main 4 stages of development: the first stage of extensive development, the second stage of structural changes, the third stage of strengthening the participation of the state and the extreme fourth stage of resistance to unstable conditions. under the influence of which the modern functioning of the insurance market is formed, in particular, global, macro- and microeconomic, financial and commercial risks. The penetration of insurance in Ukraine is analyzed and its level is determined to be one of the lowest in the world. The main types of insurance in terms of insurance premiums and the reasons for the growth in the volume of motor insurance in 2022 are evaluated, which is reflected in a sharp increase in demand for Green Card policies due to the mass departure of Ukrainians abroad. In addition, the growth of the personal insurance market was facilitated not only by the growth of fears for their health as a result of the Covid-19 pandemic, but also by the formation in Ukraine of a peculiar culture of employers taking care of their employees through the provision of voluntary health insurance policies. The challenges faced by the personal insurance market are characterized, in particular, the coverage of war risks under personal insurance contracts is studied. The study found that war risk coverage for civilians with some limitations is covered by personal insurance such as voluntary health and accident insurance, and is not covered by life insurance or travel health insurance. In the process of studying theoretical and practical results, the problem of lack of coverage of war risks in personal insurance for

combatants has been identified. This requires both regulatory regulation and the practice of introducing new insurance products by insurers.

Keywords: *insurance, insurance companies, penetration insurance, personal types of insurance, war risks.*

Formulas: *0, fig.: 6, tabl.: 1, bibl.:16*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення вітчизняний ринок страхових послуг розвивається в нестабільному середовищі: військовий стан в Україні та зменшення бізнес активності, посилення контролю з боку держави та вимог щодо прозорості діяльності, наслідки пандемії внаслідок Covid-19 та складна макроекономічна ситуація, зменшення доходів населення та високий рівень інфляції й корупції. Кожен з цих ризиків окремо можуть стати серйозною перешкодою до розвитку страхового ринку, а усі разом – і зовсім поставити під загрозу його існування та належне функціонування. Що стосується ринку особистих видів страхування, то тут додається ще одна суттєва загроза: погіршення якості життя населення, значний відтік українців за кордон та низька народжуваність. Іншими словами, ринок особистого страхування віддзеркалює економічний стан країни загалом, адже особисте страхування стає затребуваним серед суспільства тільки при закритті усіх базових потреб у вигляді фізіологічних та потреб безпеки, а при кризових явищах в країні ці потреби часто можуть не задовольнятися в повній мірі, тож потреба особистого страхування відкладається на невизначений час до покращення загального стану в країні. Тому дослідження особливостей розвитку особистого страхування в умовах війни потребує пошуку нових наукових засад організації цього процесу та вдосконалення діючих положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення та функціонування вітчизняного ринку страхування досліджували у своїх роботах багато вчених. Тищенко (2021) розкрив низьку результативність державного регулювання страхової діяльності в Україні та ризики, які з цього випливають, а також запропонував комплекс заходів щодо удосконалення законодавства України. Пурій (2018) визначив фактори, що

гальмують ефективне функціонування страхового ринку в Україні серед яких основними є відсутність єдиної державної стратегії щодо розвитку ринку страхових послуг та нестабільність економічної ситуації в державі. Руда (2020) висвітлила історичне зародження страхового ринку загалом та в незалежній Україні зокрема, а також зазначила важливість фінансової стійкості страхових компаній, як одного з ключових факторів безпеки фінансового ринку. Журавка, Темченко & Федорченко (2018) у своїй спільній праці підтримали думку Рудої та глибше дослідили значущість стійкості страхових компаній не лише у розрізі фінансового ринку, але й як важливу передумову їх виживання та запоруку успішної реалізації їх місії та стратегічних цілей. У своїй роботі вони встановили, що фінансова стійкість страхових компаній є основною умовою, за якої інститут страхування може повноцінно виконувати свою багатопланову роль у процесі суспільного відтворення. Поліщук & Плетенецька (2022) досліджували зміни страхового ринку України на початку повномасштабного вторгнення та виклики, з якими стикнулися всі учасники страхових відносин. Проте, попри вагомий внесок вищезазначених вчених, існує об'єктивна необхідність поглибленого дослідження впливу воєнних дій та воєнного стану на функціонування ринку особистих видів страхування.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей функціонування ринку особистих видів страхування в умовах воєнного стану.

Для досягнення цієї мети у статті використано такі загальнонаукові та спеціальні методи: історико-логічний метод – під час визначення етапів становлення ринку страхування в Україні; метод аналізу та синтезу – при виокремленні основних ризиків, під дією яких функціонує ринок страхування в Україні; метод статистичного аналізу – під

час дослідження рівня проникнення страхування та структури страхових премій в Україні; системно-структурний аналіз – при дослідженні покриття воєнних ризиків по договорах страхування особистих видів. Використання та об'єднання вищезгаданих методів посприяло отриманню обґрунтованих висновків та результатів дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективно функціонуючий ринок страхування є одним з найважливіших компонентів ринкової економіки та відіграє ключову роль у формуванні загальноекономічної ситуації в країні через створення страхового захисту як для суб'єктів господарювання, так і для окремих фізичних осіб. Становлення вітчизняного ринку страхування викликає значну зацікавленість, зважаючи на умови, в яких він формувався та функціонує, а події крайніх років, зумовлені пандемією Covid-19 та військовою агресією росії проти України, ще більше ускладнили його.

В історичній ретроспективі становлення ринку страхування в Україні тривало в декілька періодів, причому різні вітчизняні науковці виділяють від 3 до 5 різних етапів. Найчастіше вживаною періодизацією розвитку страхового ринку в Україні є чотирьох етапна, перший етап якої припадає на 1991-1993 роки та характеризується екстенсивним розвитком із відсутністю спеціального законодавства та контролю з боку держави, а також функціонуванням в несприятливих макроекономічних умовах (Тищенко, 2021). Протягом другого етапу, який тривав до 1996 року, відбулися структурні зміни: встановлення нагляду з боку держави у вигляді створення державної структури регулювання Укрстрахнагляд, формування перших законодавчих норм та створення певних груп страхових компаній (Кремена, 2014). Наступний етап (до 2001 року) визначився посиленням участі держави, зокрема, через створення Закону України «Про страхування» та встановлення вимог до договорів страхування (Руда, 2020). На цей період припадає також зародження інституту страхового посередництва і

покращення макроекономічних умов, що посприяло активному розвитку вітчизняного страхового бізнесу. Четвертий - крайній етап триває і до сьогодні та характеризується значними зрушеннями у контролі з боку держави (удосконалення нормативно-правової бази, посилення вимог щодо платоспроможності, структури власності та прозорості діяльності страхових компаній), підвищенням інвестиційної привабливості (представленість провідних міжнародних компаній з Канади, Австрії, Польщі, Німеччини та ін.) та стійкістю до нестабільних умов (створення нових продуктів страхування в період пандемії Covid-19 та розширення покриття в умовах військового стану).

Що стосується ринку особистих видів страхування, то його становлення в Україні характеризується приблизно схожими етапами, єдина відмінність полягає у тому, що з початку незалежності екстенсивне зростання стосувалося тільки таких видів особистого страхування, як страхування життя та страхування від нещасних випадків. Медичне страхування не було таким привабливим для страховиків і кількість отриманих ліцензій на здійснення цієї діяльності суттєво відрізнялася в меншу сторону. І тільки з початку XXI ст. кількість договорів медичного страхування почала зростати, проте і досі рівень медичного страхування в Україні перебуває на вкрай низькому рівні у порівнянні з провідними країнами світу.

Наразі ринок страхування в Україні функціонує під дією значної кількості ризиків, які ще більше ускладнюють його розвиток (рис. 1). Зокрема, серед основних варто виділити глобальні ризики, макро- та мікроекономічні ризики, фінансові та комерційні ризики.

Головним показником розвитку страхового ринку є рівень проникнення страхування або співвідношення валових страхових премій до ВВП. Порогове значення даного показника становить 7-8% (Коцюрба, & Насипайко, 2020)

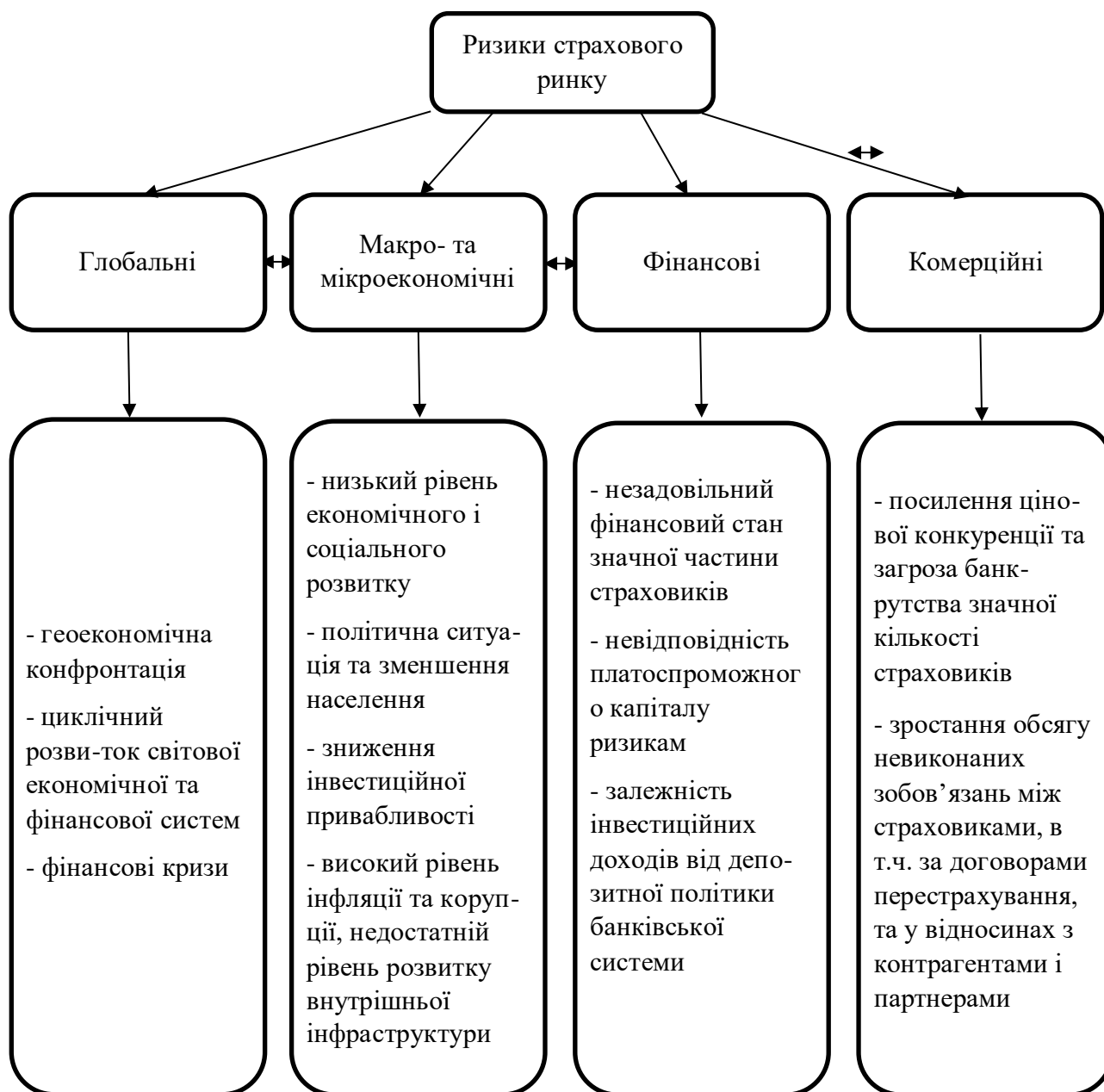

Рис.1. Види ризиків страхового ринку

Джерело: сформовано авторами на основі [14]

В Україні цей показник перманентно знижувався протягом останніх років з 1,5% у 2017 році до 0,7% у 2023 році (рис. 2). І тільки у 2024 році почалося незначне зростання, зокрема, результати за три квартали цього року уже показують результат 0,8%. При цьому, середньосвітовий рівень проникнення

страхування становить 6,6%, у Великій Британії – 10,6%, у Японії – 7,7 %, а у США цей показник складає 6,5% (Life and non-life insurance penetration, 2022). Об'єктивно можна стверджувати, що показник проникнення страхування в Україні є одним з найнижчих у світі, поряд з Єгиптом та Казахстаном.

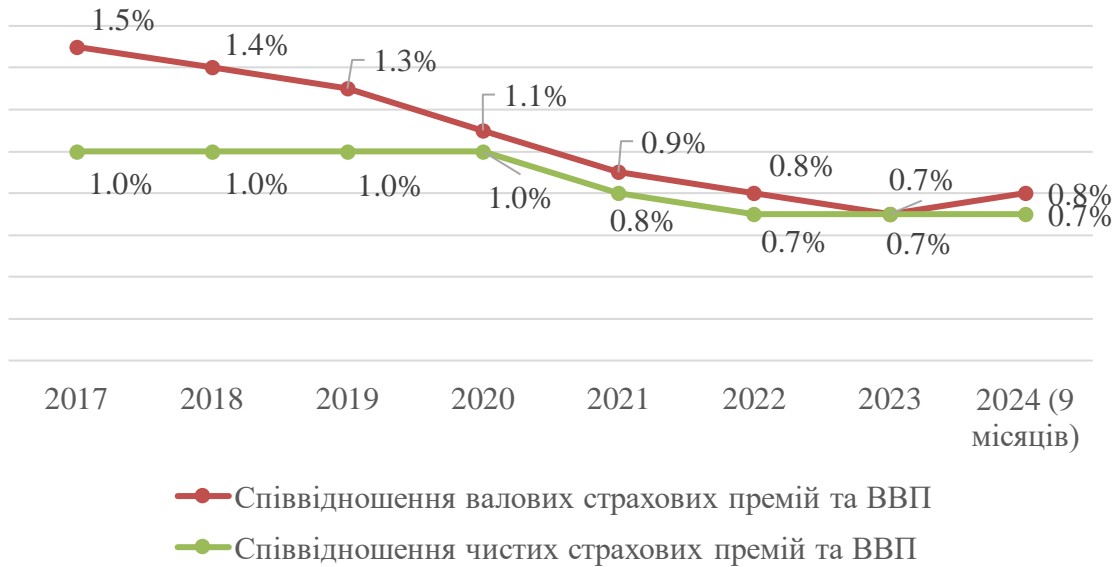
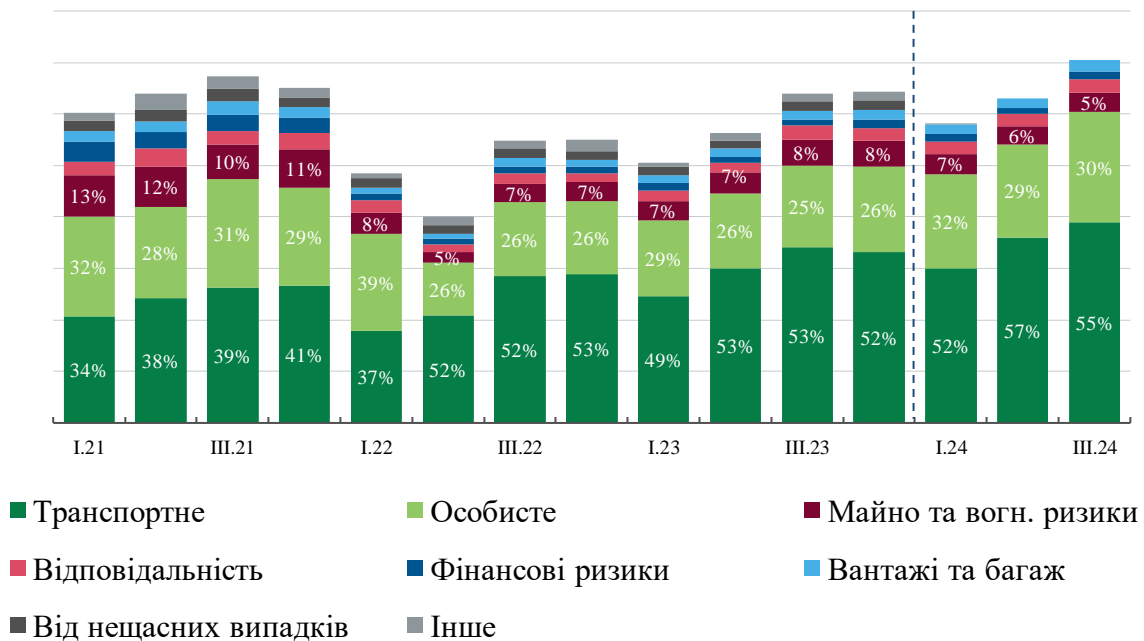

Рис. 2. Рівень проникнення страхування в Україні у 2017-2024 рр., %

Джерело: розраховано авторами на основі [6]

Основними видами страхування за обсягом страхових премій у 2021-2024 роках залишаються автострахування та особисте страхування, включаючи страхування від нещасних випадків (рис. 3). Значні об'єми страхування автомобілів обумовлені зростанням продажів нових авто та обов'язковим оформленням КАСКО у випадку програм кредитування, а також різким зростанням попиту на поліси «Зелена карта» у першому півріччі 2022

року в зв'язку з масовим виїздом українців закордон. Щодо особистого страхування, то збільшенню страхових премій сприяло не тільки зростання побоювань за своє здоров'я внаслідок пандемії Covid-19, але й формування в Україні своєрідної культури забезпечення роботодавцями для своїх співробітників добровільного медичного страхування, зокрема, серед міжнародних компаній-роботодавців та компаній з ІТ-сектору.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Динаміка валових страхових премій за період з 2017 року дуже чітко відображає

стан українського страхового ринку за цей період (рис. 4).

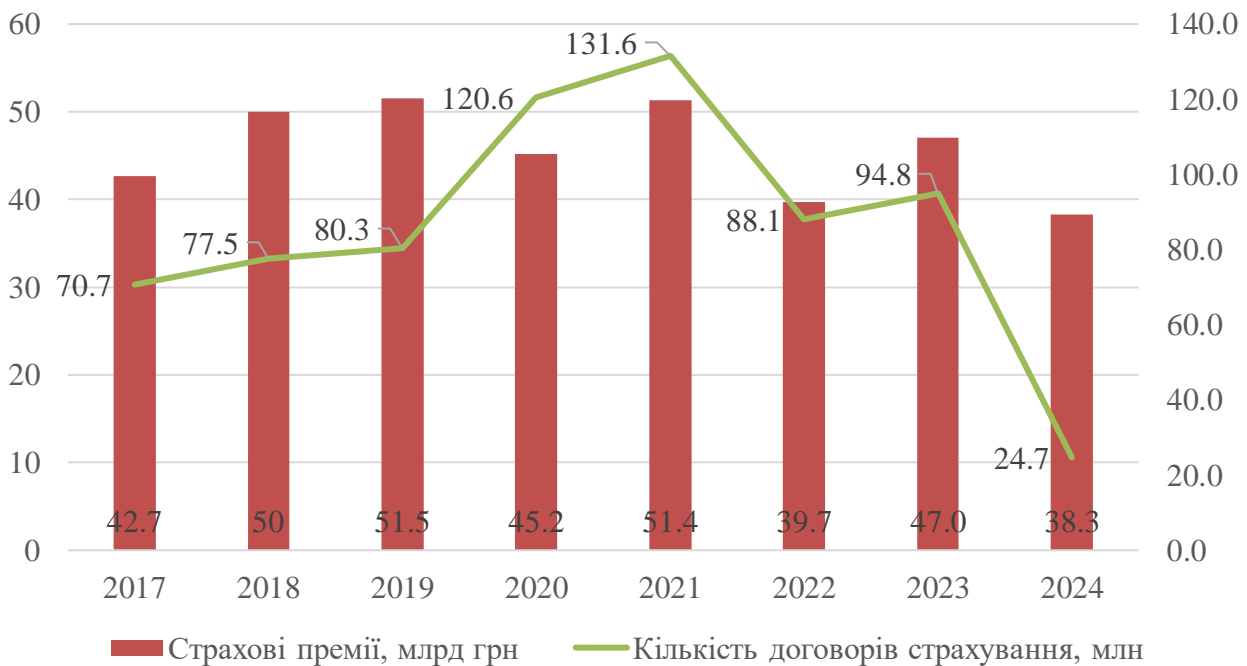

Рис. 4. Обсяги страхових премій та кількість укладених договорів страхування в Україні

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

До 2019 року ринок поступово розвивався, а об'єм страхових премій та кількість договорів зростали, проте пандемія внаслідок Covid-19 та значні карантинні обмеження в зв'язку з цим внесли деякі зміни і 2020 рік охарактеризувався зменшенням страхових премій майже до рівня 2017 року. Але швидка адаптація до нових умов як страховиків, так і страхувальників, дозволила швидко наростити втрачені об'єми і у 2021 році ринок відновився та показники почали зростати знову.

Новим викликом для ринку страхування стало військове повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року і обсяги страхових премій різко впали, що було обумовлено багатьма факторами. Насамперед, значна частина договорів страхування була призупинена за проханням страхувальників. Також війна в Україні призвела до розірвання в односторонньому порядку договорів деяких

перестраховальників із страховими компаніями, що діють на території України, і це унеможливило пролонгацію поточних та заключення нових договорів страхування з ними. Страховики як і інші суб'єкти економічної діяльності стикнулися із втратами свого майна, яке перебувало на окупованій території або постраждало внаслідок обстрілів.

Ще одним викликом для страховиків стало посилення регуляторних норм з боку Національного банку України у вигляді жорстких вимог до платоспроможності та мінімального статутного капіталу. З однієї сторони, це сприяє зміцненню сектору фінансових послуг в Україні, його оптимізації та підвищенню якості продуктів і послуг для клієнтів. Проте з іншої сторони, можна прослідкувати чітку тенденцію до зменшення кількості страховиків та виходу з ринку маленьких компаній, деякі з яких сумлінно працювали багато років (рис. 5).

Рис. 5. Кількість страховиків, 2017-2024 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

Зміна законодавства у 2024 році також внесла коригування щодо існуючих раніше видів страхування, які змінилися на 23 класи страхування, з яких 8 класів варто віднести до особистого страхування. Зокрема, страхування від нещасного

випадку, страхування на випадок хвороби (у тому числі медичне страхування), страхування під час здійснення подорожі та 5 класів страхування життя (в т.ч. пенсійне та інвестиційне страхування життя).

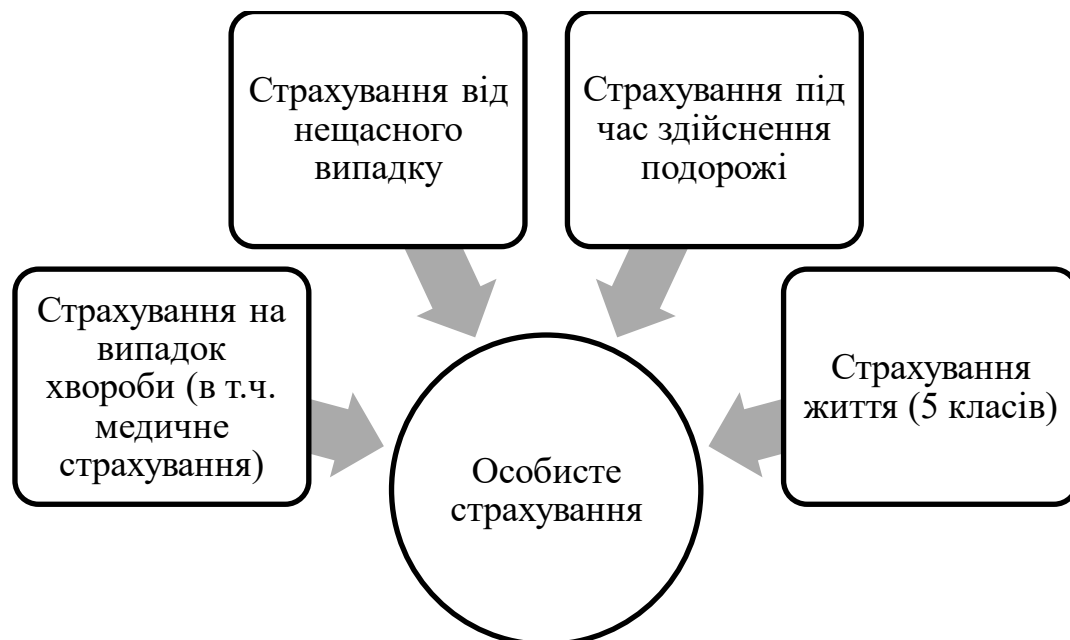

Рис. 6. Основні класи особистого страхування

Джерело: сформовано авторами відповідно до норм ЗУ «Про страхування» [1]

В рамках особистого страхування для страховиків постало питання покриття воєнних ризиків, яке в більшості договорів

страхування є виключенням та не підлягає відшкодуванню чи покриттю витрат на медичну допомогу застрахованій особі, яка

отримала розлад здоров'я, травму чи смерть внаслідок війни. Проте, адаптивність учасників ринку особистих видів страхування знайшла своє відображення і тут, тож через короткий час

більшість страхових компаній запропонували варіанти покриття воєнних ризиків у своїх договорах страхування (табл. 1).

Таблиця 1

Покриття воєнних ризиків по договорах страхування особистих продуктів*

Клас особистого страхування	Покриття воєнних ризиків для цивільних осіб	Покриття воєнних ризиків для учасників бойових дій
Страхування на випадок хвороби (в т.ч. медичне страхування)	Так, вся необхідна медична допомога в рамках полісу страхування (крім реабілітації), або обмеження по страховій сумі, або обмеження кількості днів лікування	Ні, тільки у період відпустки
Страхування від нещасного випадку	Так, з деякими обмеженнями по сумі виплати	Ні, крім окремих спеціальних програм страхування
Страхування під час здійснення подорожі	Ні	Ні
Страхування життя (5 класів)	Ні, крім виплати викупної суми або суми негарантованого бонусу або спеціального фонду індексації	Ні, крім виплати викупної суми або суми негарантованого бонусу або спеціального фонду індексації

* - по більшості договорів, які пропонуються страховими компаніями
Джерело: сформовано авторами на основі [7-12]

Отже, такий підхід значно розширює страхове покриття та робить страховий поліс максимально ефективним та необхідним у нинішніх умовах.

Висновки. Становлення ринку особистих видів страхування в Україні триває і досі, адже разом з деякими успіхами та досягненнями існує значна кількість проблем, пов'язаних з недосконалою законодавчою базою, незавершеною медичною реформою та недовірою населення до страхових компаній. Крім цього, істотний вплив на функціонування ринку особистих видів страхування, який ще не встиг сповна відновитися після пандемії внаслідок

Covid-19, здійснює війна. Але, незважаючи на усі труднощі та виклики, які постають перед учасниками ринку, страхування особистих продуктів не тільки поступово відновлюється, але й водночас удосконалюються умови страхування, розширюється наповнення полісів страхування з урахуванням поточних потреб та спрощуються способи взаємодії зі страховими компаніями.

Перспективи подальших досліджень варто зосередити на розробці нових програм особистого страхування для ветеранів та учасників бойових дій, які повертаються до звичайного життя, а також оцінці ефективності їх впровадження.

Література:

1. Закон України «Про страхування» від 18.01.2021. № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1909-20>

2. Life and non-life insurance penetration in selected countries and territories worldwide from 2020 to 2022. URL:

<https://www.statista.com/statistics/381174/insurance-penetration-in-selected-countries-worldwide/>

3.Журавка, О., Темченко, А., & Федорченко, В. (2018). Теоретичні підходи до визначення фінансової стійкості страхових компаній. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 22(1). URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_1_2018ua/26.pdf

4.Коцюрба О., & Насипайко, Д. (2020). Страховий ринок України: сучасний стан та проблеми розвитку. *Центральноукраїнський науковий вісник*, 5(38). URL: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5\(38\).284-291](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2020.5(38).284-291)

5.Кремена, М. (2014). Розвиток страхової діяльності в Україні. *Молодий вчений*, 12(15), грудень. С. 262-265.

6.Огляд небанківського фінансового сектору. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-serpen-2024-roku>

7.Офіційний сайт СК «ARX». URL: <https://arx.com.ua/>

8.Офіційний сайт СК «INGO». URL: <https://ingo.ua/>

9.Офіційний сайт СК «Metlife-Україна». URL: <https://www.metlife.ua/>

10.Офіційний сайт СК «TAS life». URL: <https://taslife.com.ua/>

11.Офіційний сайт СК «UNIQA». URL: <https://uniqa.ua/>

12.Офіційний сайт СК «ПЗУ Україна». URL: <https://www.pzu.com.ua/>

Поліщук Л. & Плетенецька С. (2022) Стан ринку страхових послуг в Україні під час повномасштабного воєнного вторгнення росії.

Modern research in world science: proceedings of the